

מדריך פרקטי ליישום תקני ביקורת

114 – מהותיות בתכנון ובביצוע של ביקורת
115 – הערכת ההשפעה של הצגות מוטעות
שזוהו במהלך הביקורת

מדריך זה הוכן על ידי הסגל המקצועי שלשכת רואי חשבון בישראל והוא לא מהווה תקן, הוראה או הנחיה של לשכת רואי חשבון בישראל כמשמעותם בדין. אין להשתמש במדריך זה כתחליף לתקני הביקורת ואין הוא מתייחס לכלל ההיבטים הנכללים בתקני הביקורת. תקני הביקורת שפורסמו הינם הנוסח המחייב היחיד ומדריך זה נועד להוות רק כלי עזר ביישום היבטים מסוימים מתוכם.

מהדורה 1 - מרס, 2016

Institute
of Certified
Public Accountants
in Israel

לשכת
רואי חשבון
בישראל

1. מבוא

בחודש ינואר 2016 פרסמה לשכת רואי חשבון את תקן ביקורת 114 "מהותיות בתכנון ובביצוע של ביקורת" ותקן ביקורת 115 "הערכת ההשפעה של הצגות מוטעות שזוהו במהלך הביקורת". תקני הביקורת האמורים יחולו לגבי ביקורת של דוחות כספיים שתאריך הדוח על המצב הכספי האחרון הכלול בהם הוא 31 בדצמבר 2016 או לאחר מכן. עם כניסתם לתוקף, תקן ביקורת 86 "מהותיות בביקורת" יבוטל.

המדריך הפרקטי שלפניכם נועד לסייע ביישום היבטים מסוימים מתוך תקני הביקורת האמורים. מדריך זה הוכן על ידי הסגל המקצועי שלשכת רואי חשבון בישראל והוא לא מהווה תקן, הוראה או הנחיה של לשכת רואי חשבון בישראל כמשמעותם בדין. אין להשתמש במדריך זה כתחליף לתקני הביקורת ואין הוא מתייחס לכלל ההיבטים הנכללים בתקני הביקורת. תקני הביקורת שפורסמו הינם הנוסח המחייב היחיד ומדריך זה נועד להוות רק כלי עזר ביישום היבטים מסוימים מתוכם.

תקני ביקורת מקובלים בישראל, המתפרסמים על ידי לשכת רואי חשבון, חלים על כל ביקורת של דוחות כספיים, בין אם מדובר בישות נסחרת או פרטית ובין אם מדובר בישות גדולה או קטנה. על מנת שתקני הביקורת יתנו מענה גם לביקורת של ישויות קטנות, תקני הביקורת האמורים כוללים התייחסויות להיבטים מסוימים בביקורת של ישויות קטנות. התייחסויות אלה מצויות בסעיפים הבאים:

- הערת שוליים 6 לסעיף 11 בתקן ביקורת 114 הקובעת שבנסיבות מסוימות אין צורך לקבוע מהותיות לצרכי ביצוע הביקורת (ר' סעיף 4.0.1 במדריך זה להלן)
- סעיף 9 בתקן ביקורת 114 המתייחס לנקודת הייחוס בחברה שבה הבעלים מושך את מרבית הרווח בצורה של תגמול (ר' סעיף 3.1.1 במדריך זה להלן)
- הערת שוליים 5 בתקן ביקורת 115 הקובעת שרואה החשבון המבקר אינו נדרש לקיים את אותה תקשורת מספר פעמים עם אותם גורמים בתפקידם השונה (למשל, בעלים-מנהל שמכהן גם בדירקטוריון וגם בהנהלה)

מדריך זה כולל גם דוגמאות לאופן יישום עקרון המהותיות בישויות פרטיות/קטנות.

2. מהי מהותיות?

מהותיות מתייחסת לחשיבות שיש למידע המובא בדוחות הכספיים לגבי החלטות כלכליות שמקבלים משתמשים על בסיס הדוחות הכספיים. הקונספט של מהותיות מכיר בכך שעניינים מסוימים, בין בנפרד או במצטבר, הם בעלי חשיבות למשתמשים שמקבלים החלטות כלכליות כאמור.

כאשר הצגה מוטעית, בנפרד או במצטבר, היא משמעותית מספיק כדי לשנות החלטות של משתמשים בדוחות הכספיים או להשפיע עליהן, הרי שמדובר בהצגה מוטעית מהותית. מתחת לסף זה ההצגה המוטעית נחשבת בדרך כלל כלא מהותית.

על אף זאת, בהתאם לסעיף 6 לתקן ביקורת 114, המהותיות שנקבעת בתכנון הביקורת אינה מתייחסת בהכרח רק לסף כמותי שמתחתיו הצגות מוטעות שלא תוקנו, בנפרד או במצטבר, תחשבנה תמיד כלא מהותיות אלא גם להיבט האיכותני שלפיו הצגות מוטעות תחשבנה מהותיות בשל אופיין גם אם הן מתחת לסף הכמותי.

הסעיף האמור קובע כי אין זה מעשי לתכנן נוהלי ביקורת כדי לזהות את כל ההצגות המוטעות שעשויות להיות מהותיות רק בשל אופיין, אולם התחשבות באופי של הצגות מוטעות

פוטנציאליות בגילויים בדוחות הכספיים הינה רלוונטית לתכנון של נוהלי ביקורת לשם מתן מענה לסיכונים להצגה מוטעית מהותית. בנוסף, כאשר רואה החשבון המבקר מעריך את ההשפעה של כל ההצגות המוטעות שלא תוקנו על הדוחות הכספיים, הוא מביא בחשבון לא רק את הגודל של הצגות מוטעות שלא תוקנו אלא גם את אופיין ואת הנסיבות הספציפיות שבהן התרחשו (ר' "הצגות מוטעות שהן מהותיות בשל אופיין" בהמשך).

תקן ביקורת 114 מתייחס לשני ספי מהותיות: "מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם" (ר' פרק 3 להלן) ו-"מהותיות לצרכי ביצוע הביקורת" (ר' פרק 4 להלן).

3. מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם

הסף שמעליו הדוחות הכספיים ייחשבו כמוטעים מהותית, נקרא "מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם". מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם מבוססת, אפוא, על התפיסה של רואה החשבון המבקר את צרכי המידע הכספי של משתמשים בדוחות הכספיים בשים לב לדיון שקיים לגבי קונספט זה במסגרת הדיווח הכספי המתאימה (ואם לא קיים דיון כזה במסגרת הדיווח הכספי המתאימה - אזי בשים לב למאפיינים שמופיעים בסעיף 2 לתקן ביקורת 114). רואה החשבון המבקר ייקבע מהותיות זו כסכום הגבוה ביותר של הצגה מוטעית שלא תשפיע על קבלת ההחלטות הכלכליות על ידי משתמשים עיקריים בדוחות הכספיים. קביעה זו דורשת הפעלת שיקול דעת מקצועי.

3.1 כיצד קובעים מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם?

כנקודת מוצא לקביעת המהותיות, בדרך כלל נעשה שימוש בנקודת ייחוס כלשהי. האופי של נקודת הייחוס והשיעור שיושם לגביה דורשים הפעלת שיקול דעת מקצועי. קביעת נקודת הייחוס והשיעור שיושם לגביה יכולים להיות מושפעים מגורמים כגון:

- מרכיבי הדוחות הכספיים (לדוגמה, נכסים התחייבויות, הון, הכנסות, הוצאות)
- קיומם של פריטים שבהם נוטים להתמקד משתמשים בדוחות הכספיים של הישות הספציפית (לדוגמה, לצורך הערכת הביצועים הפיננסיים משתמשים עשויים להתמקד ברווח, בהכנסות או בנכסים נטו)
- האופי של הישות, לרבות המיקום שלה במחזור החיים והסביבה הכלכלית שבה היא פועלת
- מבנה הבעלות של הישות והאופן שבו הישות ממומנת, לרבות האם היא נסחרת או שלציבור יש עניין בה (לדוגמה, אם ישות ממומנת רק באמצעות חוב, משתמשים עשויים לתת דגש רב יותר לנכסים ולתביעות הקיימות לגביהם מאשר לרווחי הישות)
- התנודתיות של נקודת הייחוס (לדוגמה, אם הרווח או ההפסד תנודתי מאוד או שהוא קרוב לאיזון, יתכן כי אין מדובר בנקודת ייחוס מתאימה)

קביעת נקודת הייחוס והשיעור שיש ליישם לגביה היא עניין של שיקול דעת מקצועי ולא חישוב טכני, ולכן בתקן הביקורת לא ניתנות הנחיות ספציפיות בעניין זה. עם זאת, בפרקטיקה נעשה לעתים קרובות שימוש ברווח לפני מס מפעולות נמשכות (3-10%). אם נקודת ייחוס זו אינה רלוונטית (כמו, לדוגמה, לגבי ישויות שאינן למטרות רווח), אז ניתן לשקול נקודות ייחוס אחרות כגון: הכנסות או הוצאות (0.5-5%), נכסים (0.5-3%), או הון (1-5%). יודגש כי השיעורים שהובאו לעיל מהווים אינדיקציה בלבד ויש המשתמשים בשיעורים גבוהים או נמוכים יותר כתלות בנסיבות.

כאשר, כנקודת מוצא, מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם נקבעת עבור ישות מסוימת בהתבסס על שיעור מהרווח לפני מס מפעולות נמשכות, נסיבות הגורמות לירידה או לעלייה חריגה ברווח כזה, עשויות להביא את רואה החשבון המבקר למסקנה שיהיה זה מתאים יותר לקבוע את

המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם בהתבסס על רווח מתוקן (normalized) לפני מס מפעולות נמשכות על סמך תוצאות עבר (ר' סעיף 6א לתקן ביקורת 114). נסיבות כאלה כוללות מצבים כגון: לאורך זמן הישות הייתה רווחית אולם בתקופה המבוקרת היא הפסידה אך צפויה לחזור לרווחיות בעתיד; הישות ביצעה עסקה חריגה שלא צפויה לחזור על עצמה בעתיד; הישות רשמה הוצאה חריגה באופייה, בהיקפה ובתדירותה (לדוגמה, ירידת ערך מוניטין) שלא צפויה לחזור על עצמה בעתיד; או שתנאי השוק היו תנודתיים באופן שלא צפוי להימשך בעתיד.

כאשר לישות יש הפסד מתמשך לפני מס (לדוגמה, משום שמדובר בחברת הזנק (start-up) שטרם התחילה להפיק הכנסות), או כאשר מדובר בישות שאינה פועלת למטרות רווח (מלכ"ר), על רואה החשבון המבקר להתאים את נקודת הייחוס לנסיבות (לדוגמה, שימוש בהוצאות כנקודת ייחוס לחברות הזנק, או בנכסים או הון כנקודת ייחוס למלכ"ר).

3.1.1 אילו שיקולים קיימים בישויות קטנות?

גם בישויות קטנות לעתים קרובות נעשה שימוש ברווח לפני מס מפעולות נמשכות כנקודת ייחוס בקביעת המהותיות. אולם, כאשר הרווח לפני מס מפעולות נמשכות של ישות הוא נמוך מאוד (nominal) באופן עקבי, כפי שהדבר עשוי להיות במקרה של עסק פרטי המנוהל על ידי הבעלים, שבו הבעלים מושך את מרבית הרווח לפני מס בדרך של תגמול, נקודת ייחוס כגון רווח לפני מסים ולפני תגמול עשויה להיות רלוונטית יותר (ר' סעיף 9א לתקן ביקורת 114). כמו כן, השיעור שיושם לגבי ישויות פרטיות הוא לעתים גבוה יותר (במסגרת הטווחים המצוינים לעיל) מהשיעור שיושם לגבי ישויות שלציבור יש עניין בהן (לדוגמה, עד 10% מהרווח לפני מס), וזאת בשים לב לנסיבות כגון מבנה הבעלות של הישות, האופן שבו היא ממומנת והאופי של המשתמשים בדוחות הכספיים וציפיותיהם.

3.2 מהותיות ספציפית לסוגי עסקאות, יתרות חשבון וגילויים

ישנם מצבים שבהם ניתן לצפות באופן סביר כי הצגות מוטעות בסכומים נמוכים יותר מאשר הסך הכמותי למהותיות לדוחות הכספיים בכללותם עשויים להשפיע על החלטות כלכליות של משתמשים המתקבלות על בסיס הדוחות הכספיים, כגון: גילויים רגישים בדוחות הכספיים לגבי תגמול חברי דירקטוריון והנהלה, עסקאות עם צדדים קשורים, אי עמידה באמות מידה פיננסיות, גילויים לגבי מגזרים או צירוף עסקים משמעותי ועוד (ר' סעיפים 11א-12 לתקן ביקורת 114). רואה החשבון המבקר ישקול את קיומם של עניינים כאלה לגבי סוגי עסקאות, יתרות חשבון וגילויים (אחד או יותר). במקרים כאלה תיקבע מהותיות ספציפית (וכן מהותיות ספציפית לצרכי ביצוע הביקורת – ר' בהמשך) לאותם סוגי עסקאות, יתרות חשבון וגילויים.

דוגמה 1*

ישות א' הינה חברה נסחרת הפועלת בתחום שיווק המזון. החברה מקיימת יחסי מסחר ענפים באופן יחסי עם צדדים קשורים. רואה החשבון המבקר של ישות א' עומד לקבוע את המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם בנוגע לביקורת הדוחות הכספיים של התקופה השוטפת. רואה החשבון המבקר קבע כי מאחר שהחברה נסחרת בבורסה, נקודת הייחוס המתאימה ביותר לקביעת המהותיות כאמור הינה הרווח לפני מס מפעולות נמשכות. בהתחשב בנסיבות הידועות לרואה החשבון המבקר, ותוך הפעלת שיקול דעת מקצועי, רואה החשבון המבקר קבע שראוי ליישם שיעור של 5% לגבי נקודת הייחוס שנבחרה. רואה החשבון המבקר העריך את הרווח לפני מס מפעולות נמשכות לתקופה השוטפת בסכום של 100 מיליון ש"ח, ולפיכך נקבעה מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם בסך של 5 מיליון ש"ח.

כמו כן, בשל ההיבט האיכותני דוגמת החשיבות שמייחסים המשתמשים העיקריים בדוחות הכספיים למידע בדבר עסקאות עם צדדים קשורים, נקבעה מהותיות ספציפית לעסקאות כאלה

* יובהר כי בנסיבות המתוארות בכל הדוגמאות שלהלן רואי חשבון מבקרים שונים עשויים להגיע למסקנות שונות. לפיכך, אין להתייחס לנקודות הייחוס שנבחרו והשיעורים (אחוזים) שיושמו לגביהם כמחייבים מכל סיבה שהיא.

בסכום נמוך יותר מהמהותיות לדוחות הכספיים בכללותם, למשל 3 מיליון ש"ח (או בסכום אחר כתלות בנסיבות) וזאת על בסיס היקפי העסקאות המקובלים בין הישות לבין צדדים קשורים שלה.

דוגמה 2

ישות ב' הינה חברה פרטית הפועלת בתחום הביגוד וההנעלה. מאחר שהעסק מבוסס זה שנים ולא חלו בו שינויים משמעותיים בתקופה האחרונה, הרווח לפני מס מפעולות נמשכות יציב באופן יחסי ולכן רואה החשבון המבקר קבע שהוא המתאים ביותר לשמש כנקודת הייחוס לקביעת המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם. בשים לב לעובדה **שלישות יש מידה מועטה של חוב לגורמים חיצוניים**, רואה החשבון המבקר קבע שראוי ליישם שיעור של 10% לגבי נקודת הייחוס שנבחרה. רואה החשבון המבקר העריך את הרווח לפני מס מפעילויות נמשכות לתקופה השוטפת בסכום של 10 מיליון ש"ח, ולפיכך נקבעה מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם בסך של 1 מיליון ש"ח.

דוגמה 3

ישות ג' הינה חברה פרטית קטנה הפועלת בתחום הקמעונאות, אשר מייבאת את תוצרתה מחו"ל. לישות יש חוב חיצוני מזערי והיא ממומנת בעיקר באמצעות תזרים המזומנים מפעילות שוטפת. **רווחי החברה מושפעים משמעותית מתנודות חדות בשערי חליפין**, דבר שהופך אותם לתנודתיים מאוד. בהתחשב בתנודתיות משמעותית של הרווח לפני מס, ובשים לב לאופי החברה ולפרמטרים אשר מעניינים את המשתמשים בדוחותיה הכספיים, רואה החשבון המבקר קבע כי **נקודת הייחוס המתאימה ביותר הינה הכנסות הישות**. לאחר הפעלת שיקול דעת מקצועי רואה החשבון המבקר קבע שראוי ליישם שיעור של 2% לגבי נקודת הייחוס שנבחרה. רואה החשבון המבקר העריך את ההכנסות לתקופה השוטפת בסכום של 8 מיליון ש"ח, ולפיכך נקבעה מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם בסך של 160 אלפי ש"ח.

דוגמה 4

ישות ד' הינה חברה פרטית המפעילה רשת בתי מלון שאינם בבעלותה (באמצעות זיכיון) הפרוסים ברחבי הארץ. לישות אין חוב חיצוני משמעותי. מיום היווסדה, סיימה הישות כל אחת מהשנים ברווח ורואה החשבון המבקר השתמש ברווח לפני מס מפעולות נמשכות כנקודת הייחוס לקביעת המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם. **בשנת 2014, בעקבות מבצע "צוק העתים", חלה ירידה חדה בהכנסותיה של הישות, כאשר הצפי של הישות לגבי שנת 2015 הוא חזרה לרווחיות רגילה כפי שהיה טרם מבצע "צוק העתים".**

כיוון שהישות צופה כי בעתיד הנראה לעין היא תחזור לרווחיות רגילה, רואה החשבון המבקר סבר כי ניתן להמשיך ולקבוע את נקודת הייחוס לקביעת המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם כרווח לפני מס מפעולות נמשכות. מאחר שהשנה הנוכחית הינה שנה חריגה, ובשים לב לעובדה שמדובר בחברה פרטית שאין לה חוב משמעותי, רואה החשבון המבקר קבע כי יש ליישם שיעור של 10% לגבי נקודת ייחוס של **ממוצע רווחי הישות** לפני מס בשלוש השנים האחרונות: שנת 2011 – 2,000,000 ש"ח, שנת 2012 – 1,850,000 ש"ח, שנת 2013 – 2,100,000 ש"ח. בהתאם, נקבעה מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם בסך של $1,983,333 = 10\% \times 198,333$ (לצרכי נוחות ניתן לעגל את התוצאה).

דוגמה 5

ישות ה' הינה חברה נסחרת בתחום נכסי נדל"ן מניב בארץ ובחו"ל. לישות חוב חיצוני משמעותי המשמש למימון רכישת נכסי הנדל"ן. **רווחי החברה מושפעים בעיקר משינויים בשווי ההון של הנדל"ן להשקעה - שערוכים הנוטים להיות שונים באופן משמעותי מתקופה לתקופה**. לפיכך, רואה החשבון המבקר בחר בנכסים כנקודת הייחוס המתאימה. לאחר שהפעיל שיקול דעת, החליט רואה החשבון המבקר ליישם שיעור של 1% על נקודת הייחוס האמורה. רואה החשבון

המבקר מעריך את נכסי החברה בסכום של 500 מליון ש"ח, ולפיכך נקבעה מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם בסכום של 5 מליון ש"ח.

דוגמה 6

ישות ו' הינה חברת "סטארט-אפ" (חברת הזנק) פרטית המפתחת אפליקציה לטלפונים סלולריים. החברה טרם החלה להפיק הכנסות כלשהן וכל פעילותה ממומנת על ידי גורמים פרטיים. רואה החשבון המבקר קבע כי נקודת הייחוס המתאימה הינה סך ההוצאות התפעוליות של החברה (כולל הוצאות מו"פ), העומדות על 500,000 ש"ח. רואה החשבון המבקר מצא לנכון ליישם שיעור של 2% לנקודת הייחוס שנבחרה ולפיכך נקבעה מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם בסך 10,000 ש"ח.

4. מהותיות לצרכי ביצוע הביקורת

מחובתו של רואה החשבון המבקר להקטין לרמה נמוכה מתאימה את הסיכוי שסך ההצגות המוטעות שלא תוקנו ושלא זוהו בדוחות הכספיים עולה על המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם. אם רואה החשבון המבקר היה מתכן לבצע נהלי ביקורת רק כדי לזהות הצגות מוטעות בודדות שעולות על המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם, הרי שהיה קיים סיכון שסך ההצגות הלא-מהותיות שלא זוהו במהלך הביקורת יחצה את סף המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם. לכן, רואה החשבון המבקר נדרש לבצע עבודה נוספת שתספק לו מרווח בטחון ביחס להצגות מוטעות שלא זוהו. לשם כך קיים סף מהותיות נוסף – "מהותיות לצרכי ביצוע הביקורת".

מהותיות לצרכי ביצוע הביקורת מאפשרת לרואה החשבון המבקר לקבוע סכומי מהותיות שמשקפים את הערכת הסיכונים לגבי תחומים שונים בדוחות הכספיים (וזאת בניגוד למהותיות לדוחות הכספיים בכללותם אשר אינה מושפעת מסיכון הביקורת). כלומר, להבדיל מסך המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם אשר נקבע מנקודת מבטם של המשתמשים בדוחות הכספיים, הרי שהמהותיות לצרכי ביצוע הביקורת נקבעת מנקודת מבטו של רואה החשבון המבקר בהתחשב בסיכון הביקורת. המהותיות לצרכי ביצוע הביקורת מבוססת על המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם אך נמוכה ממנה, והיא משמשת לקביעת האופי וההיקף של נהלי ביקורת שיבוצעו (לדוגמה, מה גודל המדגם שיבוצע). סכום נמוך זה מספק מרווח בטחון בין המהותיות שנעשה בה שימוש כדי לקבוע את האופי וההיקף של נהלי ביקורת (מהותיות לצרכי ביצוע הביקורת) לבין המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם.

לדוגמה, אם מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם היא 20,000 ש"ח ונהלי הביקורת תוכננו כדי לזהות הצגות מוטעות העולות על סכום זה, הרי שבהחלט יתכן שלא תזוהה הצגה מוטעית בסך 8,000 ש"ח. אם נניח, לדוגמה, היו קיימות שלוש הצגות מוטעות בסכום של 8,000 ש"ח כל אחת (24,000 ש"ח בסך הכל), הרי שהדוחות הכספיים היו מוטעים מהותית. לעומת זאת, אם מהותיות לצרכי ביצוע הביקורת נקבעת בסכום של 12,000 ש"ח, הרי יותר סביר להניח שלפחות אחת מההצגות המוטעות בסך 8,000 ש"ח תזוהה, ואם היא תתוקן הרי שהדוחות הכספיים בכללותם לא יהיו מוטעים מהותית.

הקביעה של מהותיות לצרכי ביצוע הביקורת כפופה להפעלת שיקול דעת מקצועי ואינה חישוב טכני פשוט. קביעה זו מושפעת מההבנה של רואה החשבון המבקר את הישות (הבנה המתעדכנת במהלך ביצוע נהלי הערכת סיכונים), איכות הבקרה הפנימית והערכת הסיכונים שביצע רואה החשבון המבקר, וכן מהאופי וההיקף של הצגות מוטעות שזוהו בביקורת קודמות וכתוצאה מכך מהציפיות של רואה החשבון המבקר ביחס להצגות מוטעות בתקופה הנוכחית (ר' סעיף 13א לתקן ביקורת 114). פרקטית, השיעורים נעים בדרך כלל בין 50% (מהמהותיות לדוחות הכספיים

בכללותם או ממהותיות ספציפית לסוגי עסקאות, יתרון חשבון וגילויים), כאשר קיים סיכון גבוה יותר להצגה מוטעית, לבין 85% כאשר הסיכונים המוערכים להצגה מוטעית מהותית נמוכים יותר. יודגש כי השיעורים שהובאו לעיל מהווים אינדיקציה בלבד ויש המשתמשים בשיעורים גבוהים או נמוכים יותר כתלות בנסיבות.

4.0.1 אילו שיקולים קיימים בישויות קטנות?

בתכנון הביקורת של ישויות קטנות שאינן נסחרות, לעתים לא יהיה זה נחוץ להשתמש במהותיות לצרכי ביצוע הביקורת, וזאת משום שההיקף המתוכנן של פעולות הביקורת מקיף מלכתחילה חלק משמעותי של המצגים שביסוד הדוחות הכספיים בהיקף העולה על זה שהיה מתבקש במקרה של שימוש בקונספט זה (רי הערת שוליים 6 לסעיף 11 בתקן ביקורת 114).

דוגמה 7

בהמשך לנתוני דוגמה 1 לעיל (חברה נסחרת), ידוע כי בשנה האחרונה לא חל שינוי בעסקי הישות, בבקרה הפנימית שלה, בסיכונים להצגה מוטעית מהותית או בגורמי ההנהלה בהשוואה לשנים קודמות שבהם הישות הייתה מבוקרת על ידי רואה החשבון המבקר. אחוז ההצגות המוטעות שזוהו ולא תוקנו באותן שנים הינו כ-20-25% מהמהותיות לדוחות הכספיים בכללותם. הצגות מוטעות אלה אינן משפיעות על הדוחות הכספיים של השנה השוטפת. רואה החשבון המבקר קבע את המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם בסכום של 5 מיליון ש"ח. לפיכך, רואה החשבון המבקר קבע כי המהותיות לצרכי ביצוע הביקורת תעמוד על שיעור גבוה יחסית של 75% מסך המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם – היינו, 3.75 מיליון ש"ח. כמו כן, רואה החשבון המבקר קבע מהותיות ספציפית לביצוע הביקורת על עסקאות צדדים קשורים בשיעור 75% מהמהותיות הספציפית שנקבעה לעסקאות אלה (3 מיליון ש"ח) - היינו 2.25 מיליון ש"ח.

דוגמה 8

ישות ח' הינה חברה פרטית קטנה מאוד המנוהלת על ידי הבעלים. הדוחות הכספיים משמשים בעיקר את רשויות המס. לישות פעילויות שאינן מייצרות עסקאות רבות באופן יחסי וניהול רשומות פשוט. נוכח הנסיבות האמורות, רואה החשבון המבקר מתכן לבדוק את רובם המכריע של המצגים שבבסיס הדוחות הכספיים. לפיכך, רואה החשבון המבקר קבע רק מהותיות לדוחות הכספיים בכללותם ללא קביעת מהותיות לצרכי ביצוע הביקורת, שכן ממילא היקף הפעולות שינקוט צפוי לעלות על זה שהיה מתבקש אילו השתמש בקונספט המהותיות.

5. מהותיות בדוחות הכספיים המאוחדים

סעיף 11א בתקן ביקורת 114 קובע כללים לגבי קביעת המהותיות בחברות מאוחדות, חברות המטופלות בשיטת האיחוד היחסי וחברות המטופלות בשיטת השווי המאזני. הכללים הם:

- לגבי ישויות מאוחדות - על רואה החשבון המבקר של הישות המחזיקה לוודא כי המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם והמהותיות לצרכי ביצוע הביקורת בכל אחת מהישויות המאוחדות, שהן בעלות השפעה מהותית על הדוחות הכספיים המאוחדים של הישות המחזיקה, נקבעו ברמה נמוכה מהסכומים המקבילים שנקבעו לדוחות הכספיים המאוחדים, באופן שמקטין לרמה נמוכה קבילה את ההסתברות שסך ההצגות המוטעות שלא תוקנו ושלא זוהו יגרום להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים המאוחדים;
- לגבי ישויות המטופלות בשיטת האיחוד היחסי או השווי המאזני - הכלל דומה לזה שחל לגבי ישויות מאוחדות, אולם רואה החשבון המבקר רשאי גם להתחשב (לשקלל) בשיעור

הבעלות של הישות באותן ישויות מוחזקות ובחלק של הישות המחזיקה ברווח או הפסד של הישות המוחזקת.

הקביעה, אם המהותיות שנקבעה בישויות מוחזקות נקבעה ברמה נמוכה שמקטינה לרמה נמוכה קבילה את ההסתברות שסך ההצגות המוטעות שלא תוקנו ושלא זוהו יגרום להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים המאוחדים, היא עניין של שיקול דעת מקצועי המתחשב בגורמים כמותיים ואיכותניים התלויים בעניינים כגון מספר הישויות המוחזקות, האופי שלהן והמאפיינים שלהן.

דוגמה 9

ישות ט' הינה חברת החזקות, נטולת פעילות משל עצמה, המחזיקה בשתי חברות בנות - לאחת רווח לפני מס בגובה 50 מליון ש"ח ולשנייה הפסד לפני מס בגובה 20 מליון ש"ח, כך שהרווח המאוחד לפני מס של ישות ט' הוא כ-30 מליון ש"ח. החברות הבנות נדרשות לעבור ביקורת סטטוטורית ומונו להן רואי חשבון מבקרים אחרים. רואה החשבון המבקר של ישות ט' סבור כי יש לקבוע את המהותיות לדוחות הכספיים המאוחדים בכללותם בגובה 5% מהרווח המאוחד לפני מס (היינו, 1.5 מליון ש"ח). רואה החשבון המבקר של החברה הבת הרווחית קבע את המהותיות כ-5% מהרווח של אותה חברה - היינו, 2.5 מליון ש"ח, בעוד שרואה החשבון המבקר של החברה הבת המפסידה קבע את המהותיות כ-2% מההכנסות של אותה חברה (שהן 60 מליון ש"ח) - היינו, 1.2 מליון ש"ח. מאחר שסך המהותיות שקבע רואה החשבון המבקר המכהן בחברה הרווחית גבוה מסך המהותיות לדוחות המאוחדים, על רואה החשבון המבקר לוודא כי המהותיות שלפיה יעבוד אותו רואה חשבון מבקר המכהן בחברה הבת תהיה נמוכה מהמהותיות לדוחות הכספיים המאוחדים בכללותם, באופן שיקטין לרמה נמוכה קבילה את ההסתברות שסך ההצגות המוטעות שלא תוקנו ושלא זוהו יגרום להצגה מוטעית מהותית בדוחות הכספיים המאוחדים.

6. עדכון ספי המהותיות עם התקדמות הביקורת

במצבים מסוימים רואה החשבון המבקר עשוי לקבוע מהותיות לצרכי תכנון הביקורת עוד בטרם הכנת הדוחות הכספיים שיבוקרו. במקרים כאלה שיקול הדעת של רואה החשבון המבקר עשוי להתבסס על היקש מהדוחות הכספיים לתקופות ביניים או על תקופות שנתיות קודמות.

על רואה החשבון המבקר לעדכן את המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם (וכאשר רלוונטי, את סף או ספי המהותיות לסוגי עסקאות, יתרות חשבון או גילויים ספציפיים) במקרה שבמהלך הביקורת הוא התוודע למידע אשר אילו היה מודע לו מלכתחילה היה גורם לו לקבוע סכום שונה (או סכומים שונים). מצבים הדורשים עדכון עשויים להיות: החלטה למכור רכיב משמעותי של עסקי הישות או מיזוג משמעותי, שינויים משמעותיים בכלכלה בכללותה או בענף שבו פועלת הישות, שינוי בהבנה של רואה החשבון המבקר את הישות ועוד. כל אלה עשויים לגרום לכך שהתוצאות הכספיות בפועל תהיינה שונות מאלו שנחזו מלכתחילה.

אם אכן מסתבר לרואה החשבון המבקר שנדרש לקבוע מהותיות נמוכה יותר מזו שנקבעה מלכתחילה, עליו לקבוע אם נחוץ לעדכן את המהותיות לצרכי ביצוע הביקורת ואם נדרש לעדכן את האופי, העיתוי וההיקף של נוהלי ביקורת נוספים (ר' סעיפים 13א-14 לתקן ביקורת 114).

7. צבירה של הצגות מוטעות

תקן ביקורת 115 קובע כי על רואה החשבון המבקר לצבור הצגות מוטעות שזוהו במהלך הביקורת, למעט כאלה שהינן זניחות בעליל (ר' סעיף 5 לתקן ביקורת 115). הצבירה של הצגות מוטעות משמשת אותן, הן כדי להעריך אם יש בדוחות הכספיים הצגות מוטעות מהותיות והן כדי לדווח עליהן לגורמים הרלוונטיים בישות.

7.1 "זניח בעליל"

"זניח בעליל" אינו ביטוי נוסף ל-"לא מהותי". הצגות מוטעות שהינן זניחות בעליל תהיינה בעלות סדר גודל שונה לחלוטין (קטן יותר), או בעלות אופי שונה לחלוטין, מאלו שתיקבענה כלא מהותיות. אלו הצגות מוטעות שהינן חסרות חשיבות בעליל, בין אם הן נבחנות בנפרד או במצטבר, ובין אם הן נבחנות על בסיס קריטריון כלשהו של גודל, אופי או נסיבות (ובכלל זאת נסיבות כגון האם ההצגות המוטעות נעשו במכוון או לא). כאשר קיימת אי-וודאות כלשהי האם פריט, אחד או יותר, הוא זניח בעליל, ההצגה המוטעית נחשבת ככזו שאינה זניחה בעליל (ר' סעיף 2א לתקן ביקורת 115).

המונח "זניח בעליל" משמש אך ורק לצורך הקביעה אם הצגה מוטעית תיצבר על ידי רואה החשבון המבקר, אם לאו. תקן הביקורת אינו קובע הנחיות ספציפיות כיצד יש לקבוע את סף הזניחות, אולם פרקטית מקובל לגזור את הסף הזה כשיעור מתוך המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם (לדוגמה, 5% מהמהותיות או סף נמוך יותר).

7.2 סוגי הצגות מוטעות

כדי לסייע לרואה החשבון המבקר בהערכת ההשפעה של הצגות מוטעות שזוהו ובדיווח של הצגות מוטעות, ניתן לעשות ביניהן הבחנה כדלקמן (ר' סעיף 6א לתקן ביקורת 115):

- הצגות מוטעות עובדתיות – הצגות מוטעות שלגביהן לא קיים ספק.
- הצגות מוטעות המתייחסות לשיקול דעת – הבדלים הנובעים משיקול דעת של הדירקטוריון והנהלה, לרבות כזה הנוגע להכרה, מדידה, הצגה וגילוי בדוחות הכספיים (כולל בחירה או יישום של מדיניות חשבונאית), אשר רואה החשבון המבקר מוצא כבלתי סביר או בלתי ראוי.
- הצגות מוטעות שיש להן השלכה על כלל האוכלוסיה – האומדן הטוב ביותר של רואה החשבון המבקר ביחס להצגות מוטעות באוכלוסיות, הכרוך בהשלכה של הצגות מוטעות שזוהו בדגימות בביקורת לכלל האוכלוסיות שממן נלקחו הדגימות.

דוגמה 10

בביקורת הדוחות הכספיים לשנת 2015 של ישות י, קבע רואה החשבון המבקר את הסכום הזניח בעליל כ-5% מהמהותיות לדוחות הכספיים בכללותם (המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם נקבעה בסכום של 1,500,000 ש"ח ולכן הסכום הזניח בעליל הוא 75,000 ש"ח). במסגרת ביקורת הדוחות הכספיים לשנת 2015, זיהה רואה החשבון המבקר את ההצגות המוטעות הבאות:

1. אי-רישום פחת בסכום 80,000 ש"ח בגין פריט רכוש קבוע מסוים.
2. אי-רישום מכוון של הוצאות מימון שטרם שולמו בסך 35,000 ש"ח על הלוואת בעלים.
3. רישום עלות בסך 50,000 ש"ח כהוצאה ברווח והפסד במקום רישומה כהוצאה מראש בדוח על המצב הכספי.

4. הצגת נדל"ן להשקעה (במודל שווי הוגן) בסכום של 20,500,000 ש"ח, כאשר רואה החשבון המבקר סבור שיש לרשמו בסכום של 19,500,000 ש"ח על רקע חילוקי דעות בנוגע להנחות ששימשו בהערכת השווי של הישות. הנדל"ן נרכש בתחילת התקופה.
5. רישום עלויות מכס לרכישת מלאי (המהוות 5% מעלות רכישת המלאי מהיצרן) כהוצאה ברווח והפסד במקום היוון למלאי. הצגה מוטעית זו זוהתה בכל פריטי המלאי שנדגמו על ידי רואה החשבון המבקר ולפיכך הוא הסיק כי היא חלה לגבי האוכלוסיה בכללותה. כתוצאה מכך, רואה החשבון המבקר הסיק כי עלויות בסך 1,200,000 ש"ח הוכרו ברווח והפסד, כאשר לתום התקופה הן היו צריכות להיות מוכרות בדוח על המצב הכספי.
6. הפחתת רכוש קבוע שנרכש במהלך השנה על פני תקופה של 5 שנים במקום תקופה של 4 שנים כפי שסבר רואה החשבון המבקר. מדובר בתיקון בסך 250,000 ש"ח בגין הוצאות הפחת שנרשמו בתקופה. הישות תיקנה את ההצגה המוטעית האמורה.

לא קיימות הצגות מוטעות המתייחסות לתקופות קודמות שלא תוקנו.

להלן נתונים נוספים אודות הדוחות הכספיים בש"ח (לפני תיקון ההצגות המוטעות):

נכסים שוטפים – 50,000,000; נכסים בלתי שוטפים – 250,000,000; התחייבויות שוטפות – 35,000,000; התחייבויות בלתי שוטפות – 220,000,000; הון – 45,000,000; רווח נקי – 22,500,000.

רואה החשבון המבקר הכין נייר עבודה לצבירה של הצגות מוטעות שזוהו כדלקמן. בבחינת ההשפעה של הצגות מוטעות, רואה החשבון המבקר מביא בחשבון גם את השפעות המס של אותן הצגות מוטעות, שעומד על שיעור של 25%. הניחו כי יתרות המס נטו מהוות התחייבות, ולפיכך כל התאמה ליתרות המס מהווה התאמה להתחייבויות.

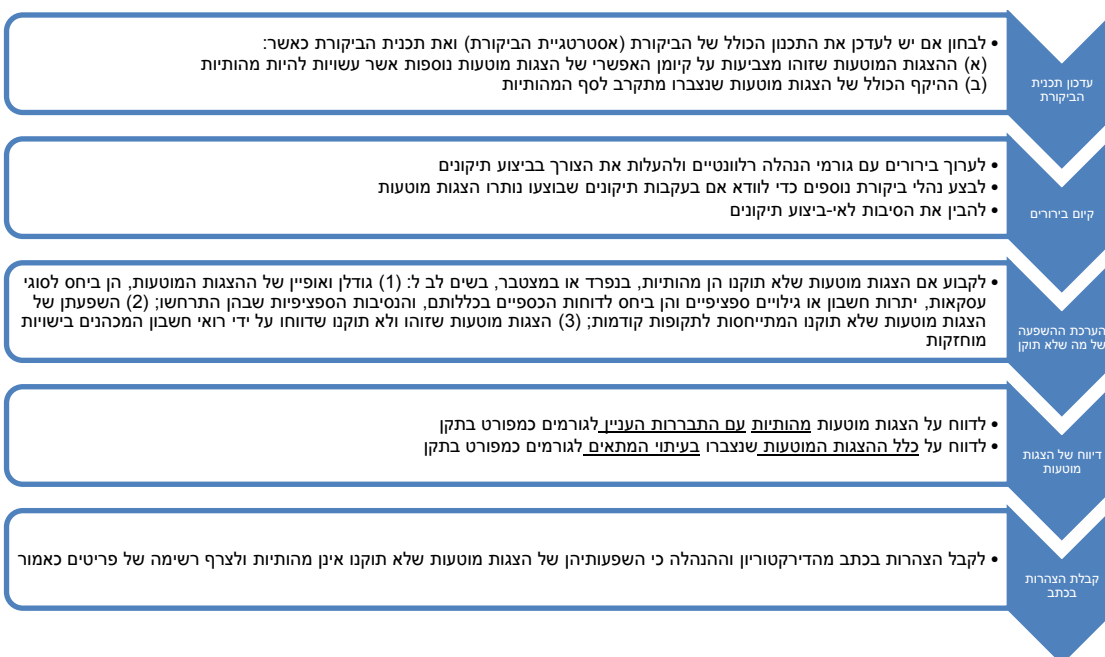
הצגה מוטעית	נכסים שוטפים	נכסים בלתי שוטפים	התח' שוטפות	התח' בלתי שוטפות	רווח והפסד	OCI	הון
הצגות מוטעות שלא תוקנו							
<i>הצגות מוטעות עובדתיות:</i>							
אי רישום פחת		(80,000)		(מס נדחה) 20,000	60,000		(60,000)
אי רישום הוצאות מימון			(35,000)	(מס נדחה) 8,750	26,250		(26,250)
<i>הצגות מוטעות המתייחסות לשיקול דעת:</i>							
שערור נדל"ן להשקעה		(1,000,000)		(מס נדחה) 250,000	750,000		(750,000)
<i>הצגות מוטעות שיש להן השלכה על כלל האוכלוסיה:</i>							
עלויות מכס	1,200,000		(300,000) (מס)		(900,000)		900,000
סה"כ	1,200,000	(1,080,000)	(335,000)	278,750	(63,750)	-	63,750
הצגות מוטעות שתוקנו							
אומדן פחת		(250,000)		(מס נדחה) 62,500	187,500		187,500

תשומת הלב שנייר העבודה אינו כולל את ההצגה המוטעית בגין רישום ההוצאה מראש שכן היא אינה חוצה את הסכום הזניח בעליל שבגינו צוברים הצגות מוטעות. מנגד, ההצגה המוטעית בגין אי רישום הוצאות המימון מופיעה בנייר על אף שאינה חוצה את הסכום הזניח בעליל היות שהיא מהותית בשל אופייה (נעשתה במכוון).

רואה החשבון המבקר שוקל כיצד להתייחס להצגות המוטעות שזוהו ותועדו כמפורט בפרק 8 להלן.

8. התייחסות להצגות מוטעות שזוהו עם התקדמות הביקורת

כאשר זוהו הצגות מוטעות במהלך הביקורת, על רואה החשבון המבקר (סעיפים 6-14 בתקן ביקורת 115):

השלכה על דוח רואה החשבון המבקר

מסקנתו של רואה החשבון המבקר, כפי שמנוסחת בחוות דעתו, מביאה בחשבון את הערכתו בדבר השפעתן של הצגות מוטעות שלא תוקנו, אם קיימות, על הדוחות הכספיים. כאשר רואה החשבון המבקר מגיע למסקנה כי הצגות מוטעות שלא תוקנו הן מהותיות (בנפרד או במצטבר) לדוחות הכספיים בכללותם, עליו לפעול בהתאם להוראות תקן ביקורת 72 (ר' סעיף 1 לתקן ביקורת 115). רואה החשבון המבקר נדרש לתעד את מסקנתו באשר להצגות מוטעות שלא תוקנו אם הן מהותיות (בנפרד או במצטבר), ואת הבסיס לאותה מסקנה (ר' סעיף 15 לתקן ביקורת 115).

8.0.1 אילו שיקולים קיימים בישויות קטנות?

תקן הביקורת דורש שפעולות מסוימות (כגון בירור לגבי הצגות מוטעות שזוהו) יבוצעו מול ההנהלה בעוד שפעולות אחרות (כגון דיווח על הצגות מוטעות) יבוצעו מול גורמים בדירקטוריון. בישויות קטנות יתכן כי אותם גורמים (ולעיתים אף אדם אחד בלבד) מכהנים הן בתפקיד בהנהלה והן בתפקיד בדירקטוריון, כגון בעלים-מנהל. במצב דברים כזה, רואה החשבון המבקר אינו נדרש לקיים את אותה תקשורת מספר פעמים עם אותם גורמים בתפקידים השונה (ר' הערת שוליים 5 לתקן ביקורת 115).

8.1 הצגות מוטעות שהן מהותיות בשל אופיין

הצגות מוטעות איכותניות שאינן זניחות בעליל נצברות אף הן על מנת לסייע לרואה החשבון המבקר בהערכת ההשפעה של הצגות מוטעות כאלה על הדוחות הכספיים. אף שלא ניתן לסכום הצגות שהן מוטעות בשל אופי או נסיבות, כפי שהדבר אפשרי במקרה של הצגות מוטעות של סכומים, רואה החשבון המבקר נדרש להעריך את אותן הצגות מוטעות בנפרד ובמצטבר (כלומר, ביחד עם הצגות מוטעות אחרות) כדי לקבוע האם הן מהותיות (ר' סעיף 5א לתקן ביקורת 115).

בקביעה אם הצגה מוטעית שלא תוקנה הינה מהותית בשל אופייה, רואה החשבון המבקר מביא בחשבון הצגות מוטעות שלא תוקנו בסכומים ובגילויים. הצגות מוטעות כאלה עשויות להיחשב כמהותיות בנפרד או במצטבר עם הצגות מוטעות אחרות. לדוגמה, כתלות בהצגות המוטעות שזוהו בגילויים, רואה החשבון המבקר עשוי לשקול אם:

- (א) טעויות שזוהו הינן חוזרות ונשנות או בעלות השפעה נרחבת; או
- (ב) מספר הצגות מוטעות שזוהו רלוונטיות לאותו עניין וכשהן נבחנות במצטבר הן עשויות להשפיע על ההבנה של המשתמשים לגבי אותו עניין.

שיקול זה לגבי הצגות מוטעות שזוהו הינו שימושי גם כאשר רואה החשבון המבקר שוקל אם ההצגה בכללותה של הדוחות הכספיים נפגמה על ידי הכללת מידע שאינו רלוונטי או שמעיב על הבנה ראויה של העניינים שניתן להם גילוי (ר' סעיף 18א לתקן ביקורת 115).

הנסיבות הנוגעות להצגות מוטעות מסוימות עשויות לגרום לרואה החשבון המבקר להעריך אותן כמהותיות, בנפרד או במצטבר עם הצגות מוטעות אחרות שנצברו במהלך הביקורת, גם אם הן נמוכות מהמהותיות לדוחות הכספיים בכללותם. נסיבות העשויות להשפיע על אותה הערכה כוללות את המידה שבה ההצגה המוטעית משפיעה, לדוגמה, על אמות מידה פיננסיות, דרישות גולציה, יחסים פיננסיים, תגמול ההנהלה ועוד (ר' סעיף 21א לתקן ביקורת 115).

8.1.1 הצגה מוטעית המתייחסת לסיווג

הקביעה, אם הצגה מוטעית המתייחסת לסיווג הינה מהותית, כרוכה בהערכה של שיקולים איכותניים, כגון ההשפעה של אותה הצגה מוטעית על אמות מידה (covenants) של חוב או על אמות מידה חוזיות אחרות, ההשפעה שלה על סעיפים בודדים או על סיכומי-ביניים בדוחות הכספיים, או ההשפעה שלה על יחסים עיקריים הנובעים מהדוחות הכספיים. בנסיבות מסוימות רואה החשבון המבקר עשוי להסיק כי הצגה מוטעית המתייחסת לסיווג אינה מהותית לדוחות הכספיים בכללותם, גם אם היא עשויה לעבור את סף או ספי המהותיות שיושמו בהערכתן של הצגות מוטעות אחרות. לדוגמה, סיווג שגוי בין סעיפים מאזניים עשוי שלא להיחשב כמהותי לדוחות הכספיים בכללותם אם סכום הסיווג השגוי קטן ביחס לגודל הסעיפים המאזניים המתייחסים והסיווג השגוי אינו משפיע על דוח רווח או הפסד או יחסים עיקריים כלשהם הנובעים מהדוחות הכספיים (ר' סעיף 20א לתקן ביקורת 115).

11 דוגמה

לישות יא' הלוואה בסך 3 מיליון ש"ח מבנק "העמלים" אשר מסווגת בהתחייבויות שאינן שוטפות. תנאי הלוואה קובעים כי במידה והיחס בין סך התחייבויות הישות לבין סך ההון שלה יעלה על 3, הלוואה תעמוד לפירעון מיידי. רואה החשבון המבקר קבע את המהותיות לדוחות הכספיים בכללותם בסך של 1 מיליון ש"ח (על בסיס 5% מתוך הרווח לפני מס). במסגרת ביקורת הדוחות הכספיים מצא רואה החשבון המבקר כי הישות לא ביצעה רישום של רכישת מלאי באשראי אשר מגדילה הן את הנכסים והן את ההתחייבויות בסכום של 500 אלפי ש"ח. אילו הייתה רושמת החברה את הרכישה, הדבר היה גורם להפרה של אמות המידה הפיננסיות שנקבעו בהלוואה, ולפיכך הייתה מביאה לסיווגה כהתחייבות שוטפת. לאי-רישום הרכישה כשלעצמה אין השפעה כמותית מהותית על תוצאות הפעולות של החברה או על מצבה הכספי. אף שההצגה המוטעית של הנכסים וההתחייבויות אינה מהותית מבחינה כמותית לדוחות הכספיים בכללותם,

רואה החשבון המבקר קבע שמדובר בהצגה מוטעית מהותית מבחינת אופייה, וזאת בשל השפעתה על אמות המידה הפיננסיות ואופן הצגת ההלוואה בדוח על המצב הכספי.

דוגמה 12

ישות יב' הינה חברה נסחרת. הישות הנפיקה (בהנפקה פרטית) אגרות חוב לגופים מוסדיים ותיארה את ההנפקה בדוחותיה הכספיים. בביאורים לדוחות הכספיים המתייחסים להנפקה, הישות לא ציינה כי הנפקת האג"ח הייתה כרוכה בשעבוד ספציפי של נכס נדל"ן של החברה לטובת מחזיקי האג"ח במקרה של חדלות פירעון. רואה החשבון המבקר סבר כי על אף שלתיאור כאמור אין כל השפעה כמותית על המצב הכספי, תוצאות הפעולות, השינויים בהון או תזרימי המזומנים, הרי שהשמטת מידע כאמור מהווה הצגה מוטעית מהותית לדוחות הכספיים בכללותם לאור החשיבות שמייחסים לו המשתמשים העיקריים בדוחות הכספיים.

9. תיעוד

תקני ביקורת 114 ו-115 כוללים גם דרישות תיעוד מרואה החשבון המבקר, כגון:

- ספי המהותיות שנקבעו על ידי רואה החשבון המבקר והגורמים שהובאו בחשבון בקביעתם, לרבות עדכון כלשהו שבוצע עם התקדמות הביקורת (ר' סעיף 14 לתקן ביקורת 114)
- הסכום שמתחתיו הצגות מוטעות נחשבות כזניחות בעליל (ר' סעיף 15 לתקן ביקורת 115)
- כל ההצגות המוטעות שנצברו במהלך הביקורת והאם הן תוקנו (ר' סעיף 15 לתקן ביקורת 115)
- מסקנתו של רואה החשבון המבקר באשר לשאלה האם הצגות מוטעות שלא תוקנו הן מהותיות, בנפרד או במצטבר, והבסיס לאותה מסקנה (ר' סעיף 15 לתקן ביקורת 115)